ความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

Capacity Entrepreneur of Community Enterprises in Thailand

ชณทัต บุญรัตนกิตติภูมิ[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลและสภาพปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจในความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย 2) เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย วิธีการศึกษาประกอบด้วย การวิจัยแบบเชิงปริมาณ โดยการสุ่มตัวอย่างจากผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายชุมชน กลุ่มผู้ผลิตเครื่องประดับและอัญมณี 200 ตัวอย่าง และเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Enter Multiple Regression) ผลการวิจัย พบว่า 1) คุณลักษณะของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายชุมชนส่วนใหญ่เพศหญิง อายุอยู่ในช่วง 30-60 ปี มีอาชีพหลักเป็นค้าขาย และอาชีพรองเป็นค้าขายเช่นกัน สถานภาพสมรส มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา มีหน้าที่รับผิดชอบเป็นประธานกลุ่ม ระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 4-6 ปี จำนวนทุนในการประกอบการน้อยกว่า 300,000 บาท มีจำนวนสมาชิกของกลุ่มผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายชุมชน ในช่วง 12-16 ราย ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายชุมชนมีการดำเนินเกี่ยวกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนส่วนใหญ่มีมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน 2) ปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายชุมชน ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านวัฒนธรรมองค์การ ด้านการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ด้านการบัญชีเพื่อการจัดการ และด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และ 3) แนวทางการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายชุมชนให้ภาครัฐถือนโยบายและนำไปปฏิบัติเน้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีหน่วยงานที่ถือปฏิบัติโดยตรง สร้างผู้นำวิสาหกิจชุมชน ด้านการศึกษาเน้นมอบหมายให้มหาวิทยาลัยและสำนักงานการศึกษานอกโรงเรียนที่ตั้งในส่วนท้องถิ่น อบรมและพัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน

[1]ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยสยาม

ด้านเทคโนโลยีเผยแพร่แนวทางการพัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนที่ค้นหาข้อมูลทางอินเตอร์เน็ตและรองรับอาเซียน ด้านการนำเสนอสิ่งใหม่โดยการทำการตลาดด้านภูมิปัญญาที่บอกกล่าวเกี่ยวกับเรื่องราวและสร้างมูลค่าเพิ่มพร้อมสร้างความแตกต่าง และการพัฒนาและควบคุมผลิตภัณฑ์ด้วยการมีประกาศรับรองผลิตภัณฑ์ด้วยหน่วยงานจากภาครัฐ เช่น มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม โอทอป การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: ความสามารถ ผู้ประกอบการ วิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

Abstract

This research aimed at: 1) studying the current situation related to the entrepreneurs' abilities of Thai community enterprises and their networks 2) studying the factors that affected the entrepreneurs' abilities of Thai community enterprises and their networks and 3) studying ways to develop the entrepreneurs' abilities of Thai community enterprises and their networks. The study employedquantitative research and collected questionnaires from 200 samples derived from Thai jewelry and accessory community enterprises and their networks in every region of Thailand. The statistical techniques were utilized to analyze data included mean, standard deviation, Pearson's Correlation Coefficient and multiple regressions (Enter Method). The results showed 1) Most of entrepreneurs are married female with the age between 30-60 years old. Their major careers were private businesses. They finished primary school and acted as group leaders and run the group for 4 – 6 years with the capital less than 300,000 Baht and 12-16 members in each group. Most of the groups hold the community product standard. 2) Factors that influenced to the increasement of capacity of community entrepreneurs in Thailand were Folk wisdom, Organization Culture, Participatory Management, Accounting for management and Human Resources Development. That the independent variables included government policy and to increasement the capacity, the government should follow policy strictly and apply philosophy of Sufficiency Economy to the community. A government unit should be set up to support leaders. In terms of training, the government should assign a university and Provincial Office of the Non-formal and informal Education to fulfill the training job. In term of technology, the entrepreneurs should be encouraged to use internet to find all information. In terms of initiative, doing market on folk wisdom was recommended to tell story and increasement its value by its differentiation, development and quality control that was supported from several standards such as OTOP product standard and product standards from Tourism of Thailand and Ministry of Agriculture and Cooperatives at statistically significant level of .05

Keywords: Capacity, Entrepreneur and Community Enterprises

บทนำ

วิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ในยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมเป็นฐานที่มั่นคงของประเทศ นำไปสู่แนวทางเริ่มต้นในการบ่มเพาะผู้ประกอบการในชุมชนเป้าหมาย ซึ่งเป็นการเสริมสร้างผู้ประกอบการด้วยการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การตลาด องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการผลิตสินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการดำเนินธุรกิจชุมชนในการผลิตสินค้าและบริการในระดับฐานราก ส่งเสริมให้มีอัตราการอยู่รอดสูงและสนับสนุนให้มีการบริหารจัดการอย่างมืออาชีพ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ผู้ผลิตกลุ่มเครื่องประดับ/อัญมณี ที่มีการจดทะเบียนกลุ่มไว้ ณ สำนักงานเลขานุการวิสาหกิจชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 230 ราย (สำนักงานเลขานุการวิสาหกิจชุมชน, 2556) เป็นส่วนหนึ่งที่มีขนาดกลุ่มธุรกิจที่มีขนาดเล็กและสามารถสร้างงานสร้างรายได้ให้กับชุมชน สังคม และประเทศชาติได้ โดยสรุปในประเทศไทยธุรกิจส่งออกถือเป็นอีกธุรกิจหนึ่งที่นำรายได้เข้าสู่ประเทศอย่างมหาศาลซึ่งการส่งออกของไทยถือเป็นการดำเนินธุรกิจในลักษณะธุรกิจต่อธุรกิจเช่นกัน โดยอุตสาหกรรมส่งออกอัญมณีและเครื่องประดับถือเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของประเทศโดยเป็นสินค้าส่งออกเป็นอันดับที่ 3 ของการส่งออกทั้งหมดของประเทศและมีมูลค่าการส่งออกรวม 408,040.2 ล้านบาท ดังนั้น ผู้ประกอบการไทยควรเร่งดำเนินนโยบายด้านการตลาดส่งออกเชิงรุกเพื่อช่วงชิงพื้นที่ในตลาดที่กำลังขยายตัวตามกระแสเศรษฐกิจโลก โดยรักษาระดับคุณภาพการเจียระไน นำเสนอสินค้าที่มีความหลากหลายและตรงกับความต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย การบริหารความสัมพันธ์กับตลาดเดิมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนแสวงหาและสร้างความสัมพันธ์กับตลาดใหม่ที่มีศักยภาพ เช่น อินเดีย ออสเตรเลีย และตะวันออกกลาง เป็นต้น

ความสำคัญของปัญหา

จากประเด็นในปัญหาด้านบริหารจัดการ (สำนักงานส่งเสริมการเกษตร, 2555 พรศิริ กองนวล, 2549 สมบัติ สิงฆราช, 2551) ปัญหาด้านกิจกรรมการผลิต (เพ็ญนภา เขาวิลาส, 2547 สำนักงานส่งเสริมการเกษตร, 2555) ปัญหาด้านสมาชิกและผู้นำวิสาหกิจชุมชน (กษิดิศ เจริญพันธ์, 2546 สำนักงานเลขานุการวิสาหกิจชุมชน, 2555) และปัญหาด้านวิสาหกิจชุมชนมีการพัฒนาไม่เป็นไปตามศักยภาพ (สำนักงานเลขานุการวิสาหกิจชุมชน, 2555 กมลทิพย์ คำใจ, 2551 พนิดา อุดมแก้ว, 2549 วิศิษฐ์ ฤทธิ์บุญไชย, 2553 สมศักดิ์ สัจจรังสิตสกุล, 2550)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลและสภาพปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจในความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

3. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 นโยบายรัฐบาล การสนับสนุนมีผลต่อความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

สมมติฐานที่ 2 มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนมีผลต่อความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

สมมติฐานที่ 3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีผลต่อความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

สมมติฐานที่ 4 วัฒนธรรมองค์การมีผลต่อความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

สมมติฐานที่ 5 การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมมีผลต่อความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

สมมติฐานที่ 6 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีผลต่อความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

สมมติฐานที่ 7 การจัดการทางด้านการผลิตมีผลต่อความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

สมมติฐานที่ 8 การจัดการตลาดมีผลต่อความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

สมมติฐานที่ 9 การบัญชีเพื่อการจัดการมีผลต่อความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยในรูปแบบ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลที่เป็นประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 2 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากสื่อต่างๆ ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ วารสาร บทความ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย และข้อมูลทางอินเตอร์เน็ต มาร่วมกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสร้างกรอบแนวคิดและสมมติฐาน

ขั้นที่ 2 การแจกแบบสอบถามไปยังผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาประมวลผลในทางสถิติเพื่อทดสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร (Population) ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย กลุ่มผู้ผลิตเครื่องประดับและอัญมณีที่มีรายชื่อขึ้นทะเบียนอยู่ในฐานข้อมูลของกรมส่งเสริมการเกษตร โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 230 ราย

ขนาดของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้จะถูกกำหนดอย่างเหมาะสมกับจำนวนประชากรทั้งหมด กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Krejcie and Morgan เมื่อแทนค่าขนาดของประชากร (N) จำนวน 230 แห่ง จะได้ขนาดตัวอย่าง (n) เท่ากับ 144 แห่งๆ ละ 2 ชุด ประกอบด้วยผู้ประกอบการในตำแหน่งประธานกลุ่มและรองประธานกลุ่มหรือเลขานุการกลุ่มหรือเหรัญญิก

การสุ่มเลือกตัวอย่าง เมื่อได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างแล้ว ต่อไปจึงทำการสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มแบบ 2 ขั้นตอน (Two-stage Random Sampling) **ขั้นตอนแรก** สุ่มเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive or Judgmental Sampling) โดยสุ่มเลือกจังหวัดจากผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตเครื่องประดับและอัญมณี ในสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน **ขั้นตอนที่สอง** สุ่มเลือกตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จากจังหวัดที่ถูกเลือกแล้วคัดตามอัตราส่วนของจำนวนรายที่จดทะเบียนเพื่อให้ได้ตัวแทนในการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลเพื่อสร้างเครื่องมือวิจัยโดยยึดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ตลอดจนความครอบคลุมของคำถามและความชัดเจนของการใช้ภาษา โดยการตรวจสอบพิจารณาตามแบบประเมินดัชนีความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญมีมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตัดสินว่าประเด็นต่างๆ ที่พิจารณามีความเหมาะสม ไม่แน่ใจหรือไม่เหมาะสม และใช้สูตรการคำนวณดัชนีความสอดคล้อง (Item-Objective Congruence Index: IOC) (สุวิมล ติรกานันท์, 2550: 165)

3. นำผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ มาบรรจุในตารางเพื่อคำนวณค่าความเที่ยงตรงด้านเนื้อหาโดยค่าที่รับได้จะต้องมากกว่า 0.5 ในแต่ละคำถาม จึงจะถือได้ว่าเป็นที่ยอมรับและมีความเหมาะสม

4.ทำการทดสอบแบบสอบถาม (Try-out) เพื่อวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลค่าความเที่ยง (reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ซึ่งได้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Alpha-Coeffcient) ของครอนบาค (Cronbach) เท่ากับ .8819 (สุวิมล ติรกานันท์, 2550: 175)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล แบบสอบถามจะประกอบด้วย 3 ส่วน และมีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นคำถามที่เก็บข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้คำถามแบบปลายปิด (Closed-ended Question) แต่ละคำถามมีหลายตัวเลือก แต่เลือกตอบได้เพียงคำตอบเดียว

ส่วนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย จำนวน 9 องค์ประกอบ รวม 66 ข้อ โดยคำตอบเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ตั้งแต่ระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และ น้อยที่สุด โดยกำหนดคะแนนไว้ในแต่ละระดับ

ส่วนที่ 3 เป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Question) สำหรับให้ผู้ตอบแบบสอบถามให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่จะสร้างเสริมการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลที่เป็นประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ในกรณีนี้ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม และข้อมูลเกี่ยวกับตัวบ่งชี้ โดยใช้สถิติค่าร้อยละ และใช้การหาค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ในการวัดระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) เพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระของสหสัมพันธ์เพียร์สัน (r) ใช้หลักของ Guildford (1973) Guildford's Rule of Thumb)

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นของตัวบ่งชี้เกี่ยวกับความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในภาพรวมอยู่ในค่าระดับมากที่สุด ปัจจัยรายด้านที่มีค่าระดับมากที่สุด จำนวน 5 ปัจจัย ประกอบด้วย ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับความคิดเห็นของตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในภาพรวม

ปัจจัยการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน	ระดับความคิดเห็น		ค่าระดับ	อันดับที่
	$\bar{X}$	*S.D.*		
ด้านนโยบายรัฐบาล การสนับสนุน (X_1)	4.36	.602	มากที่สุด	5
ด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (X_2)	4.47	.553	มากที่สุด	3
ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น (X_3)	4.66	.395	มากที่สุด	1
ด้านวัฒนธรรมองค์การ (X_4)	4.18	.272	มาก	6
ด้านการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (X_5)	4.57	.336	มากที่สุด	2
ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (X_6)	4.41	.438	มากที่สุด	4
ด้านการจัดการทางด้านการผลิต (X_7)	4.11	.630	มาก	7
ด้านการจัดการตลาด (X_8)	4.09	.492	มาก	8
ด้านการบัญชีเพื่อการจัดการ (X_9)	3.97	.350	มาก	9
รวม	4.31	.452	มากที่สุด	

การวิเคราะห์การเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย พบว่า ปัจจัยองค์ประกอบรายด้านความสามารถของผู้ประกอบการ (Y_T) รายด้านโดยเฉลี่ยมีค่าระดับมากที่สุด ปัจจัยรายด้านที่มีค่าระดับมากที่สุด จำนวน 13 ปัจจัย ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงระดับความคิดเห็นของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยด้านการเพิ่มความสามารถ (Y_T)

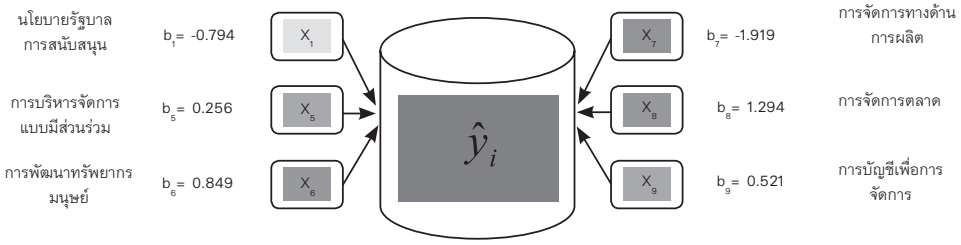
ปัจจัยด้านความสามารถของผู้ประกอบการ (Y_T)	ระดับความคิดเห็น		ค่าระดับ	อันดับที่
	$\bar{X}$	*S.D.*		
1.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีการจัดการด้านความเสี่ยง	3.89	.565	มาก	15
2.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีความต้องการมุ่งความสำเร็จ	3.81	.518	มาก	17
3.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์	4.39	.251	มากที่สุด	10
4.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนรู้จักผูกพันต่อพันธะสัญญา	4.36	.236	มากที่สุด	12
5.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีความสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้อื่น	4.00	.000	มาก	14
6.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีความยืนหยัดต่อสู้ทำงานหนัก	5.00	.000	มากที่สุด	1
7.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเอาประสบการณ์ในอดีตมาเป็นบทเรียนมาวิเคราะห์ถอดบทเรียน	4.82	.446	มากที่สุด	3
8.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีความสามารถในการบริหารงานและมีภาวะผู้นำ	4.85	.512	มากที่สุด	2
9.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีความเชื่อมั่นในตนเอง	3.89	.314	มาก	15
10.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีวิสัยทัศน์กว้างไกล	4.76	.718	มากที่สุด	4
11.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนความรับผิดชอบระดับสูง	4.55	.971	มากที่สุด	6

ตารางที่ 2 แสดงระดับความคิดเห็นของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยด้านการเพิ่มความสามารถ (Y_T) (ต่อ)

ปัจจัยด้านความสามารถของผู้ประกอบการ (Y_T)	ระดับความคิดเห็น		ค่าระดับ	อันดับที่
	$\bar{X}$	*S.D.*		
12.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีความกระตือรือร้นและคิดริเริ่มสร้างสรรค์สู่ประสบการณ์	4.50	.017	มากที่สุด	8
13.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนใฝ่หาความรู้เพิ่มเติม	4.59	.881	มากที่สุด	5
14.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนกล้าตัดสินใจและมีความพยายาม	3.49	.186	มาก	19
15.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนไม่ตั้งความหวังไว้กับผู้อื่น ไม่พึ่งพาผู้อื่น	4.37	.863	มากที่สุด	11
16.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมองเหตุการณ์ปัจจุบันกำหนดทางเลือกวิเคราะห์สถานการณ์	4.47	.500	มากที่สุด	9
17.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสามารถก้าวทันสื่อสถานการณ์สิ่งแวดล้อม	3.71	.527	มาก	18
18.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนรู้จักประเมินตนเอง	4.10	.501	มาก	13
19.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนต้องมีความร่วมมือและความสามารถในการแข่งขัน	3.82	.460	มาก	16
20.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีการประหยัดทรัพยากรเพื่อความอยู่รอดของชุมชน	4.51	.549	มากที่สุด	7
21.ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีความซื่อสัตย์	4.82	.385	มากที่สุด	3
รวม	4.32	.448	มากที่สุด	

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยอิสระกับความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยสามารถอธิบายความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 สมการพยากรณ์ความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย สมการ $y= 1.387-0.292\ X_1+ 0.168\ X_5+ 0.429\ X_6- 0.674\ X_7+ 0.582\ X_8+ 0.329\ X_9$ สมการมาตรฐาน $y\hat{}= -0.794\ X_1+ 0.256\ X_5+ 0.849\ X_6- 1.919\ X_7+ 1.294\ X_8+ 0.521\ X_9$

การนำสมการไปปรับใช้ในทางวิชาการผู้วิจัยนำเสนอในรูปแบบรูปภาพสมการ (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 สมการถดถอยพหุคูณแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม

การพยากรณ์ความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงการพยากรณ์ความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

ค่าคะแนน	$\hat{y}_i$	X_1 b_1= -0.794	X_5 b_5= 0.256	X_6 b_6= 0.849	X_7 b_7= -1.919	X_8 b_8= 1.294	X_9 b_9= 0.521
-5	-1.035	3.97	-1.28	-4.245	9.595	-6.47	-2.605
-4	-0.828	3.176	-1.024	-3.396	7.676	-5.176	-2.084
-3	-0.621	2.382	-0.768	-2.547	5.757	-3.882	-1.563
-2	-0.414	1.588	-0.512	-1.698	3.838	-2.588	-1.042
-1	-0.207	0.794	-0.256	-0.849	1.919	-1.294	-0.521

ตารางที่ 3 แสดงการพยากรณ์ความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย (ต่อ)

ค่าคะแนน	$\hat{y}_i$	X_1 b_1= -0.794	X_5 b_5= 0.256	X_6 b_6= 0.849	X_7 b_7= -1.919	X_8 b_8= 1.294	X_9 b_9= 0.521
1	0.207	-0.794	0.256	0.849	-1.919	1.294	0.521
2	0.414	-1.588	0.512	1.698	-3.838	2.588	1.042
3	0.621	-2.382	0.768	2.547	-5.757	3.882	1.563
4	0.828	-3.176	1.024	3.396	-7.676	5.176	2.084
5	1.035	-3.97	1.28	4.245	-9.595	6.47	2.605

ที่มา: จากการแทนค่าในสมการมาตรฐาน $y\hat{} = -0.794\ X_1 + 0.256\ X_5 + 0.849\ X_6 - 1.919\ X_7 + 1.294\ X_8 + 0.521\ X_9$

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สมการพยากรณ์ความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย

เมื่อพิจารณารายปัจจัยดังนี้

1. ด้านนโยบายรัฐบาล การสนับสนุนรายด้านโดยเฉลี่ยมีค่าระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดนัยเทพ ศรีธัญรัตน์ (2549) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลของนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ตามแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและงานวิจัยของ สฤษดิ์ มนัสสกุล (2550) นโยบายรัฐบาลเพื่อการส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม [SMEs] สำหรับผู้ประกอบการ

2. ด้านการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมรายด้านโดยเฉลี่ยมีค่าระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุษบา หินเธาว์ (2551) การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน กลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตอาหารแปรรูปจากข้าวในจังหวัดพิษณุโลก เกี่ยวกับการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม

3. ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์รายด้านโดยเฉลี่ยมีค่าระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิไลลักษณ์ กิติบุตร (2549) การวิจัยและพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน: เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างเป็นระบบ: น้ำพริกตาแดง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในกลุ่มชุมชน

4.ด้านการจัดการทางด้านการผลิตรายด้านโดยเฉลี่ยมีค่าระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ เวสารัช สรรพอาษา (2548) แนวทางการเตรียมความพร้อมและการติดตามผลการดำเนินงานของผู้ที่ได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (ประเภทสุราแช่) ในด้านการจัดการด้านการผลิตอันเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

5.ด้านการจัดการตลาดรายด้านโดยเฉลี่ยมีค่าระดับมาก ปัจจัยรายด้านที่มีค่าระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของเวสารัช สรรพอาษา (2548) แนวทางการเตรียมความพร้อมและการติดตามผลการดำเนินงานของผู้ที่ได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (ประเภทสุราแช่) โดยเฉพาะทางด้านการจัดการตลาดนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาการประกอบการให้เกิดความมั่นใจในการบริโภค

6.ด้านการบัญชีเพื่อการจัดการรายด้านโดยเฉลี่ยมีค่าระดับมาก ปัจจัยรายด้านที่มีค่าระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชรินทรา ชัยสมตระกูล (2551) การพัฒนาระบบบัญชีวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรขวัญใจพัฒนา ตำบลท้อแท้ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลกที่มีผลจากการในการพัฒนาระบบบัญชีเพื่อการจัดการนำไปสู่ความสามารถการดำเนินธุรกิจชุมชนได้เป็นอย่างดี

สรุปผลการพิสูจน์สมมติฐาน

สมมติฐานที่	รายการ	t-value	ผลที่ได้
1	นโยบายของรัฐมีผลต่อการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย	-1.92	ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน
2	มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนมีผลต่อการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย	-0.27	ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน
3	ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีผลต่อการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย	17.89	เป็นไปตามสมมติฐาน
4	วัฒนธรรมองค์การมีผลต่อการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย	4.90	เป็นไปตามสมมติฐาน
5	การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมมีผลต่อการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย	4.12	เป็นไปตามสมมติฐาน

สรุปผลการพิสูจน์สมมติฐาน (ต่อ)

สมมติฐานที่	รายการ	t-value	ผลที่ได้
6	การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีผลต่อการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย	2.31	เป็นไปตามสมมติฐาน
7	การจัดการผลิตมีผลต่อการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย	-0.90	ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน
8	การจัดการตลาดมีผลต่อการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนประเภทอัญมณีในประเทศไทย	1.05	ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน
9	การบัญชีการจัดการมีผลต่อการเพิ่มความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย	3.41	เป็นไปตามสมมติฐาน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

การวิจัยเรื่อง “ความสามารถของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย” ในครั้งนี้ ในการดำเนินงานพัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายชุมชนควรมีการดำเนินการ และการบูรณาการการดำเนินงานในด้านต่างๆ เช่น ด้านการวางนโยบาย วางนโยบายให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ด้านการพัฒนาประเทศตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการปฏิบัติ วางแผนตามนโยบายและนำไปปฏิบัติโดยเน้นการบูรณาการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน และภาคประชาชน ด้านวิชาการ เพื่อให้ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีการพัฒนาประเทศตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีประสิทธิผลและผลสัมฤทธิ์ และปัญหาและอุปสรรค ในงานวิจัยครั้งนี้พบปัญหาและอุปสรรค ด้านนโยบายรัฐบาลการสนับสนุน พบว่า ส่วนใหญ่มีปัญหาและอุปสรรคด้านขาดการดำเนินการที่เป็นจริงเป็นจังทั้งด้านรูปธรรมอย่างต่อเนื่องและลงสู่ชนบทในภาคปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งต่อไปนั้นควรทำการวิจัยเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

1. สมรรถนะของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในกลุ่มผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร การท่องเที่ยว การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรให้ได้ความหลากหลายสาขาเพิ่มขึ้น

2. การนำสมการที่ได้จากการวิจัยไปใช้กับวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายต่างกลุ่ม เพื่อทำการศึกษาพัฒนาสมการให้มีความเที่ยงตรงที่สามารถทำการพยากรณ์ความสามารถได้

3. การศึกษาเกี่ยวกับผู้ประกอบการที่มีคุณลักษณะผู้นำที่นำไปสู่ความสำเร็จก้าวหน้าในการดำเนินธุรกิจแบบเศรษฐกิจพอเพียง

เอกสารอ้างอิง

กมลทิพย์ คำใจ. (2551). การศึกษาต้นทุนและผลสัมฤทธิ์ของการเกษตรปลอดสารพิษในจังหวัดเชียงใหม่. **วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่.** 10(1), 87-97.

กษิดิศ เจริญพันธ์. (2546). **การวิเคราะห์ศักยภาพในการส่งออกอัญมณีและเครื่องประดับของไทยไปสหรัฐอเมริกา.** กรุงเทพฯ: แทนท์ออฟเทคโนโลยี.

ดนัยเทพ ศรีธัญรัตน์. (2549). **การวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลของนโยบาย โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ตามแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุษบา หินเธาว์. (2551). **การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตอาหารแปรรูปจากข้าวในจังหวัดพิษณุโลก.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

พนิดา อุดมแก้ว. (2549). **ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสามารถในการแข่งขัน ในโรงงานอุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับในเขตนิคมอุตสาหกรรมอัญธานี.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

พรศิริ กองนวล. (2549). **การพัฒนารูปแบบการจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็กปฐมวัยโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

พัชรินทรา ชัยสมตระกูล. (2551). **การพัฒนาระบบบัญชีวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรขวัญใจพัฒนา ตำบลท้อแท้ อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก.** พิษณุโลก: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

เพ็ญนภา เขาวิลาส. (2547). **การวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบการส่งออกอัญมณีและเครื่องประดับของไทยไปตลาดสหรัฐอเมริกา.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิไลลักษณ์ กิติบุตร. (2549). **การวิจัยและพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน: เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างเป็นระบบ: น้ำพริกตาแดง จังหวัดเชียงใหม่.** เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

วิศิษฐ์ ฤทธิบุญไชย. (2553). **ตัวแบบการจัดการองค์การแห่งความเป็นเลิศของกรมราชทัณฑ์.** วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสยาม.

เวสารัช สรรพอาษา. (2548). **แนวทางการเตรียมความพร้อมและการติดตามผลการดำเนินงานของผู้ที่ได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (ประเภทสุราแช่).** กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.

สมบัติ สิงฆราช. (2551). **การเลือกสาขาอุตสาหกรรมสำคัญเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจในภาคเหนือตอนบน.** เชียงใหม่: สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม.

สมศักดิ์ สัจจรังสิตสกุล. (2550). **การศึกษาความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบและขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับของประเทศไทย และประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สฤษดิ์ มนัสสกุล. (2550). **นโยบายรัฐบาลเพื่อการส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม [SMEs] สำหรับผู้ประกอบการ.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2556). **จำนวนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน.** เข้าถึงได้จาก http://www.sceb.doae.go.th/

สำนักงานส่งเสริมการเกษตร. (2555). **การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน.** กรุงเทพฯ: สำนักงาน.

สุวิมล ติรกานันท์. (2550). **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Guildford, J. P. (1973). **Fundamental statistics in psychology and education** (5th ed.) New York: McGraw-Hill.